

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ  
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА  
У БЕОГРАДУ

Поштоване колеге,

Изабрани на III седници Већа одржаној у уторак, 8. марта 2016. године у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *Стара српска филозофска терминологија — покушај аналитичке систематизације* докторанда мр Јелене Капустине, подносимо Већу следећи

ИЗВЕШТАЈ

Докторска дисертација Јелене Капустине броји 352 стране компјутерског текста са средњим проредом и састоји се из следећих главних целина: *Увода* (стр. 10–40), средишњег дела насловљеног *Филозофски термиолошки системи у старој српској књижевности* (40–335) и *Закључка* (325–329). На крају је дат списак коришћених извора и литературе, укупно 191 библиографска јединица на српск(о-хрватско)м, руском, енглеском, немачком, француском, италијанском, бугарском, румунском и новогрчком језику.

На почетку уводног дела, кандидаткиња смешта своје истраживање у оквир актуелних настојања да се ревалоризује филозофско термиолошко наслеђе старе словенске писмености, упућујући на важније радове у којима она долазе до израза. Као пионирске подухвате на том пољу истиче, код Руса, монографију Михаила Громова о староруској филозофији XI–XIV века из 1977, а код Срба рад Слободана Жуњића о развоју српске филозофске терминологије из 1983. Са својим претходницима кандидаткиња дели основну тезу да су ти периоди у рецепцији и развоју филозофске мисли код Словена православног културног круга, који се могу означити у српском случају као „предвуковски“ а у руском као „претпетровски“, досад били неоправдано занемарени и као предмет културноисторијских истраживања и као природна подлога за развој савремене филозофске терминологије.

Православни Словени су античке филозофске термине преводили непосредно са њихових грчких оригинала, а не, као католички хришћани, посредством њихових латинских превода. Са друге стране, словенска рецепција античких филозофских учења је у средњем веку код Срба — уз скромне изузетке, набројане овде у посебном поглављу (2.1) — била посредна, путем византијске патристичке филозофије. Стога се кандидаткиња, ставивши себи у задатак „инвентаризацију и начелну синтезу старосрпског филозофског термиолошког корпуса“, у овој прилици ограничила на три најкрупнија и најузорнија списа средњовековне словенске филозофске писмености — *Корпус* Дионисија Ареопагита, *Лествицу* Јована Синаита и *Дијалектике* Јована Дамаскина, напомињући да неки други за ову тему интересантни али ипак мање репрезентативни текстови, као што су беседе Григорија Паламе, *Дионтра* Филипа Монотропа, *Шестоднев* Василија Великог и *Припреме* Теодора Раитуског остају предмет за будућа истраживања (13–14).

Језик старе српске књижевности поникао је на старословенској подлози и за све време остао варијетет црквенословенског, који, за разлику од рускословенског или средњобугарског, називамо српскословенским. У писаном наслеђу нашег средњег века српскословенски је коришћен упоредо или измешано са народним старосрпским језиком, чија се употреба углавном ограничавала на службену преписку и правне текстове без литерарних и филозофских претензија. То значи да овде под старосрпским

преводима треба разумети преводе на српскословенски језик, тако да је у завршном поглављу уводног дела под насловом „Терминолошка творба у старим српским философским преводним текстовима“ реч заправо о различитим преводачким поступцима у укупној словенској писмености пониклој из ћирилометодијевске традиције. У овом одељку истиче се развојна линија која од слободнијег, описног превођења термина у којем је основни носилац смисла не појединачна реч, него синтагма, тзв. *контекстуализације*, карактеристичне за поступак самих Ћирила и Методија и њихових непосредних следбеника, иде ка све већем настојању на верном, понекад „ропском“ калкирању грчких предлога, нарочито именских сложеница.

Како је горе већ речено, главни део рада чини анализа терминолошког инвентара српскословенских превода дела (Псеудо-)Дионисија Ареопагита, Јована Лествичника и Јована Дамаскина, од којих је свако узето као репрезентативно за један од три главна терминолошка система грчке филозофске традиције: *Ареопагитика* за платонистички, *Лествица* за стоички а Дамаскинова *Дијалектика* за аристотеловски терминолошки систем. Приступ сваком понаособ од трију списа је методичан и темељан: полази од приказа самог дела, затим од његове рецепције у хришћанском свету, како на истоку тако и на западу, да би се усредредио на његове словенске преводе и онда међу њима на оне који су настали или прерађени у српскословенском културном кругу. Заправо су од три овде обрађена текста само два, Ареопагитски корпус и Дијалектика, оригинални српскословенски преводи настали у XIV веку, у доба које је Владимир Мошин назвао „српском проторенесансом“, док је текст Лествице настао у истом столећу као српскословенска прерада старијег, преславског превода. Кандидаткиња се једино за Дијалектику могла користити постојећим издањем крушедолског рукописа, док је за друга два сама ишчитала необјављене рукописе, за Ареопагитски корпус Гиљфердингов рукопис из петроградске Народне библиотеке, а за Лествицу рукопис из Народне библиотеке Србије. За сва три дела дати су детаљан прикази њихове садржине, уз обилно навођење српскословенског текста и грчког оригинала, којима следе „гласари“, тј. азбучни пописи српскословенских филозофских термина коришћених у њима. Сваки је пропраћен преводом на савремени језик, указивањем на место у тексту и навођењем грчког предлога за који на датом месту стоји. Преузеће из грчког се у највећем броју случајева вршило путем превођења (калкирања), ретко непосредним зајмљењем (нпр. *философия*). Гласар за Ареопагита броји 563, за Лествицу 346, а за Дијалектику 453 термина; имајући у виду да се поједини термини срећу у два или у сва три списа, то би све обједињено чинило корпус од око хиљаду термина, који у перспективи може послужити као добра основица за неки будући речник српске средњовековне филозофске терминологије, а већ у овом обиму омогућује одређена опажања и закључке. На пример, чињеница да у гласару уз превод Ареопагита више од четвртине речи (149) почиње словом *б-* објашњава се великим бројем сложеница са првим члановима *без-*, *благо-* и *бого-* насталих као дословни преводи — калкови грчких са *δ(v)-*, *εὖ-* и *θεο-*, што је податак илустративан за поступак српског преводиоца, старца Исаије. Грађа истовремено даје повод за размишљање у којој мери би старо наслеђе могло обогатити савремену српску филозофску терминологију, грађену после Вуковог раскида са словенском књижевном традицијом претежно на латинским и другим западним узорима. Ту треба водити рачуна о могућностима његовог „осавремењавања“ (нпр. облик *биће*, саображен законитостима савременог српског језика, значи нешто друго него иста реч у својој српскословенској варијанти *битије*; *свѣто-* у сложеницама морало би се осавремењавати као *светло*, јер реч *св(и)ет* у данашњем језику значи нешто друго, а у екавском изговору још се и меша са рефлексом старословенског *свѣтъ*. Такође, у Срба постоје разни

терминолошки слојеви црквенословенске провенијенције, нпр. поред српскословенског *начело* и рускословенско *начало*. Део те баштине још увек живи у употреби православних теолога, но религиозна — хришћанска обојеност класичних грчких филозофских термина у средњовековној словенској рецепцији не би требало да буде разлог за њено потпуно занемаривање од стране савремених филозофа који пишу на српском језику.

У својој дисертацији Јелена Капустина показала је завидну научну зрелост, познавање методологије компаративне филолошке анализе, владање секундарном литературом, а надасве самосталан истраживачки приступ, који у резултату износи на светлост један значајан сегмент српског и словенског културног наслеђа, отвара нека актуелна питања и утире пут будућим истраживањима, у којима ће кандидаткиња свакако имати значајну улогу.

Усрдно препоручујемо Већу да Јелени Капустиној одобри усмену одбрану њене докторске дисертације.

у Београду, 14. марта 2016.

др Александар Лома,  
редовни професор (ментор)

др Александар Поповић,  
ванредни професор

др Сандра Шћепановић, доцент

др Дарко Тодоровић, доцент

др Јасмина Грковић,  
редовни професор Филозофског  
факултета у Новом Саду